

MİSKİN ABDAL (XV - XVI. asır)

Prof. Dr. Maarife Hacıyeva*
Dr. Şahin Köktürk**

Aşık Miskin Abdal'ın edebî mirası vaktinde derlenmediği için yitip batmış durumdadır. Fakat yaşadığı devir üzerinden asırlar geçmiş olmakla birlikte günümüzde onun hakkında çeşitli rivayetler söylenmektedir. Bu rivayetler aşıklar tarafından bir destan haline getirilmiştir. Son yıllarda Miskin Abdal hakkında birçok araştırmalar yapılarak çelişkili fikirler söylenilmiştir.

Şair Mehmet Aslan "Bizden sonra ne gali?" (Bakü 1979) kitabında "Miskinlerin en mağruru" adlı makalesini, Prof. Sednik Paşayev ise 1985'te Ulduz dergisinin 7. sayısında "Miskin Abdal" makalesini dercetmiştir. XIX. Esr Azerbaycan Aşığı Yaradıcılığı, (Bakü 1990) adlı kitabındaki "Ağdabanlı Şair Gurban" başlıklı makalesinde de, Miskin Abdal hakkında da bazı bilgiler vermekte ve aşığa isnad edilen "Dağlar" şiirinden iki bendi örnek olarak vermektedir. (A.g.k. Bakü 1990, s.68-69).

Sonra Doç. Dr. Yagub Babayev'in "Miskin Abdal'ın Söz Gülşeninden" (Komünist Gazetesi, 1991, No:75) adlı tanıtma makalesi, Mecnun Göyçeli'nin "Miskin Abdal Hakkında Hegiget" (Veten Sesi Gazetesi 1991, 15 Avgust) adlı makalesi, H. İsmailov'un "Veten Gurbette Galdı" adlı kitabında "Lele Köçüp Yurdu Ağlar" adlı bölüm (Bakü 1993, s.10), Meherrem Gasımlı'nın "Aşığı Seneti" (Bakü 1996) adlı kitabın "Göyçe Aşığı Mühiti" bölümünde (s.170-172), Demir Gedebeyle'nin "Miskin Abdal"la ilgili birçok makalelerinde onun hakkında birçok tarihî bilgiler ortaya konulmuştur.

Bu bilgilerden Miskin Abdal'ın 15-16. asırlarda yaşadığı, Şah İsmail Hatai

(1486-1524) ile dost, belki de akraba olduğu, hatta Hatai'nin sarayında yaşadığı, fakat, Hatai'nin sarayına gitmeden önce Göyçe'nin Sarıyagub, Gedebeyle'nin Miskinli köyünde yaşadığı ve Şah İsmail'in Sarıyagub köyünü ona bağışladığı anlaşılmaktadır. Bütün bu bilgilere rağmen Miskin Abdal'ın doğum ölüm yılları, doğduğu ve yaşadığı bölgede kesin bilgi elde edilememiştir, Prof. Sednik Paşayev, aşığın doğduğu yerin Kazak bölgesi, Dağkesemenli Köyü; Demir Gedebeyle, Yagub Babayev Gedebeyle'nin Miskinli Köyü; Mecnun Göyçeli, Göyçe'nin Sarıyagub Köyü olduğunu; Meherrem Gasımlı ise Güney Azerbaycan'dan göç ederek bu bölgeye geldiğini ileri sürmektedir.

Miskin Abdal hakkındaki araştırmalardan anlaşılmaktadır ki, o, 15- 16. asırlarda yaşamıştır. Asıl adı Hüseyin'dir. Miskin Abdal mahlasını sonradan almıştır. Adının Hüseyin olduğunu gösteren bir işaret de 17- 18. asırlarda yetişen Göyçe aşıklarının onun adına "Yetim Hüseyin" adlı bir halk hikayesi tasnif etmeleridir. Bu hikayede "Miskin Abdal" mahlasıyla şiirler yer almaktadır.

Elde olan bilgi ve belgelerden anlaşılmaktadır ki, Miskin Abdal'ın babası Memmed Cefer, Şah İsmail Hatai'nin babası Şeyh Heyder'in kızılbaş müridlerindedir. M. Cefer'in aşireti Miskinli aşireti adını taşımakta imiş.1 Şeyh Heyder'in ölümünden sonra onun taraftarları takibe maruz kalır ve muhtemelen Memmed Cefer, Miskinli köyünü terk ederek yakın mesafedeki Sarıyagub köyüne taşınır. (Gedebeyle ile Göyçe mahalı birbirine çok yakındır, hatta iç içedir. Sarıyagub köyü de Göyçe'ye bağ-

hıdr.) Büyük ihtimalle Miskin Abdal bu köyde dünyaya gelmiştir.

Mecnun Göyçeli, Şah İsmail Hataî'nin 1499'da Sarıyagub'a geldiğini ve burada Hüseyin'in (Miskin Abdal) hazır cevaplığından hoşlanarak kendisiyle sarayına gelmesini, Sarıyagub köyünü ise bir fermanla ona bağışladığını yazmaktadır. Mecnun Göyçeli, Şah'ın mühürlediği fermanında "Ey mü'min insanlar! Miskin Abdal muteber şahıstır. Ona inanın, ne metlebiniz varsa dileyin" yazdığını ve bu fermanın Miskin Abdal'ın Sarıyagub'daki nesli tarafından muhafaza edildiğini yazmaktadır.²

Miskin Abdal'ı tarikat ehli bir aşık olarak tanıtanlar da vardır. Bu durum onun Şah İsmail Hataî ile dostluğuna bağlanmaktadır. Çünkü Şah İsmail Hataî Kızılbaş tarikatının ileri gelebidir.³ Hataî'nin aşıklık sanatına çok büyük önem verdiği, sarayında aşıkları barındırdığı, kendisinin de saz çalıp şiir söylediği tarihi bilgilerle sabittir. O, Şah Hataî, Heste Hataî mahlaslarının yanı sıra, Miskin Hataî mahlası ile de şiirler söylemiştir. Bu mahlasları kullanmasının sebebi, 1514'teki Çaldıran savaşında Şah İsmail'in sevgilisi Taçlı Hanım'ın Osmanlı ordusuna esir düşmesi ile ilgili görülmektedir:

*Hestedir Miskin Hataî, bir misal-i andelib
Hüsün bağında vema-i gülizarım gelmedi.*⁴

şiirinde Miskin mahlasını kullanmıştır. Bu mahlası kullanması belki de Miskin Abdal'la dostluğu sebebiyledir.

Mecnun Göyçeli, Miskin Abdal'ın Eligilinc ve Batmangılınc adlı iki oğlu olduğunu, onların mezarlarının da Sarıyagub köyünde bulunduğunu; Batmangılınc'ın neslinin devam etmediğini, Eligilinc'ın soyundan bugün Nesib, Meşti Memmedov ve Aşık Musa'nın hayatta olduğunu belirtmektedir.

Hayat hikayesi hakkındaki bu bilgilerin yanısıra denilebilir ki Miskin Abdal Azerbaycan Türklerinin hafızasında yaşayan bir aşıktır. Sazı sözü yanında "Şahseveni" adlı bir saz makamını onun

vücuda getirdiği de iddia edilmektedir. Ölümünden sonra ocağı halk arasında hürmetle anılmış, şiirleri hafızalarda yaşamış, sonraki nesillere örnek olmuştur. 19 yy.da yaşayan Aşık Elesger:

*Elesger'em Abdal ollam
Aşgın girdabında gallam*

derken, Elesger'in kardeşi oğlu Aşık Növreres İman da;

*Yahşı beğenmişem Miskin Abdal'ı
Cem imiş başında huşu, kemalı*

derken Miskin Abdal'ı anmışlardır.

Maalesef 20 yy.da Miskin Abdal'ın edebî mirası derlenip araştırılmamış, makalenin başında belirttiğimiz gibi son zamanlarda onun sadece birkaç şiiri kitap ve mecmualarda yer almıştır. Son iki yıldır Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Edebiyat Enstitüsü bünyesinde "Folklor Sarayı" faaliyet göstermeye başladı. Bu saray Azerbaycan folklorunun derlenmesinde ciddi adımlar atmaktadır. Müdür, Doç. Dr. İsmayilov Hüseyin Elesgeroğlu çok ciddi araştırmalardan sonra Miskin Abdal'ın birçok şiirini ve hakkında tasnif edilmiş bir halk hikayesini derleyerek gün ışığına çıkarmıştır. 1952'de Göyçe'nin Ağbulak köyünde doğulan Elesgeroğlu, Göyçeli Aşıklardan Aşık Talib, Aşık Ağayar, Aşık Gadir Zaloğlu, Aşık Eli, Aşık Abbaseli, Aşık Hacı Bayramov ve Aşık Yunis'den Miskin Abdal'ın birçok şiirini ve Aşık Mikail Sarıyagublu'dan bir halk hikayesini derlemiştir. Doç. Dr. Elesgeroğlu'nun derlediği şiirlerden elimizde olanları bu yazımızda takdim ediyoruz. Hakkındaki halk hikayesini de ayrı olarak neşredeceğiz:

A Dağlar

*Xudahafız deyek gel halallaşak
Daha ayrılıkdı, köçdü a dağlar
Soldu gül nergisin döndü xezele
Pozuldu işretin keçdi a dağlar*

*Zenbur sızıldeşir şan üste bala
Aldadıp çoqların goyupsan dala*

Bend olma dünyada dövlətə, mala
Axir âkıbetin puçdu a dağlar

Keçdi növbaharın yazın gış oldu
Çerx herlendi, ömür gama tuş oldu
Miskin Abdal xeyalların puç oldu
Dolanıb güzərim düşdü a dağlar
x=h(i)

Unutma

Könül geşt eyleyib ağır elleri
El içinde namus, ar'ı unutma
Her yanı gez temiz saxla adını
Dost yanında itibarı unutma

Halal mala haram gətmək ne lazım
Heder yere kəman atmaq ne lazım
Her yetene yalan satmaq ne lazım
Ehd ü peyman düz ilgarı unutma

Misgin Abdal bir gonagsan dünyada
Könlün bir deryadır, üreyin ada
İstesen ki yetişesen murada
Yaş torpağı, dar mezarı unutma

Düşərsən

İnsanoğlu kelek gürmə
Keleşə, fəndə düşərsən
Nahag yere üzə durma
Zülmünən and'a düşərsən

Her adamla olma tanış
Yaz gününü eyleyər gış
Fikir eyle sonra danış
Gafil kəməndə düşərsən

Misgin Abdal xəberdar ol
Yoldaşınla düz ilgar ol
Yaman günə şükürdar ol
Dönüb hasanda düşərsən

Şah İsmail'in Vəfatına
İklimin şahıydı Hezret Süleyman
Edalete penah idi Nuşirevan
Şeyh oğlu İsmail o cənnətməkan
Düşməz ele bir yadigardı, getdi

Gocalık Çağında
Misgin Abdal ömür keçdi heyinen
Bu metlebi Gocadağ'a deyinen
Öləndə mezarın gülçəyeyinen
Bezerlər üstümü a yaz ayları

Gel

Ne müddətdi dileyirəm Xuda'dan
Destesini bağlamışam gülün, gel

Gorxun varsa hər gayıdan gedədan
Durum indi pişvazıma gəlim, gəl

Bürünübsən zer-zerbafa, altuna
Bezək ziynet verər xuba, xatuna
Sen yola çıx ayağının altına
Mən döşeyim xalça, palas, kilim, gəl

Gevvas kimi hər deryaya dalmışam
Xezne xezne safır, gövher almışam
Abdal olub girdabında galmışam
Mən Miskin'i isteyirsən, gəlin, gəl

Geder

Guşe guşe yanıb nara yaxıldım
Cismim od-ateşə gəlanıb geder
İmtahan eyleyər könlüm şəhrini
Aşk-ı Hak'dan gayri talanıb geder

Derviş olan getmez fitne feliynen
Yandırır şamını özü, eliynen
Yalan peymanıyan, haça diliynen
Könül yar yolunda aldanıb geder

Geyl ü galdı seher-axşam ehvalın
Tor görür gözlerin qarışır halın
Ganlı çeşmi yazık Miskin Abdal'ın
Coşgun çaya nisbet sellenib gider

Pir İdi

Asta gedən bu gözəllər sultanı
Yerişindən malum olur, hürüdü
Deyin, besdir, mənim xeste canımı
Siyah zülfün zəncirində sürüdü

Şah hüsnünün sütunundan asıldım
Çıldır çıldır dörd makama yazıldım
Hicran leşkerinə endim, basıldım
Yan yöreni gurtlar guşlar bürüdü

Seryaguba yıxıldığın görenner
Aşık sınsa evl axtarar, kor ener
Bele dedi bu çağımı görenner
Miskin Abdal bir zamanlar pir idi

Başın

Namerd ile yoldaş olma
Uzun ağrı çeker başın
Halal ilə erseye gəl
Daş galalar söker başın

Hain baxma Yaradan'a
Giblekârdır ata, ana
Arxalanma beye, xana

Goy sağ olsun nöker başı

Hak'tan iste baht ü ikbal
Yaradan'ı yadına sal
Söz gövherdir Misgin Abdal
Saxla dürdü, töker başın

Meni

Gece yuxum yoxdur gündüz gerarım
Rüzgarım goyubdu adada meni
Teraggi dağından uçubdu tar'ım
Felek niye saldı bu dada meni

Doğru söz demeye çox utanıram
Çünkü zamanını biraz ganıram
Ele alovlanıb, ele yanıram
Söndürebilmelzler suda da meni

Men Miskin Abdal'am dustag-ı derdem
Görmedim baharı ömrümde bir dem
Edalet yolunda ele bir merdem
Gorhmaram ejdaha uda da meni

Vermedi

Hoş beyanlık virdim oldu böhtana yol verme-
dim
Şirin süxen andelibem, hedyana yol verme-
dim
Nifrin edib lanet dedim xâin ü iblislere
Galbimi ayna saxladım şeytana yol verme-
dim

Bir beşeri incitmedim kendimi şah saymadım
Dostun sırrını söyleyib dilden dile yaymadım
Ömür kısa, dünya ezel, az yaşadım doyma-
dım
Dürr metaha meydan açdım tek cana yol ver-
medim

Aşık olub söz goşanlar, söz desin sözüm kimi
Misgin Abdal, mağrur iste hamını özün kimi
Arifi, metleb gananı bilirem özüm kimi
Sinem üste merd yeridi, nadana yol verme-
dim

Ya Eli

Elüstü Rabbi cem hitab olanda
Xub gayilem o adına Yâ Eli!
Senin penahına iman getirdim
Ber-kararam o sevdana Yâ Eli!

O zey, fey adına o nur-ı safa
Yetişsin şe'nine her gul-i kefa
Varlığın me'nası din-i Mustafa
Ser-xeyl-i kervanın cüda Yâ Eli!

Feth-i şehri Zerrin gâtil-i Salsal
Mürşid-i Cebrayıl, şah-i bi-zevâl
Gaşemilem, Gazenfer, şîr-i zülcelal
Müsemâsan bir Mina'da Yâ Eli!

Ezrayil çengelin cana çalanda
Ruhlar pervaz olub cesed galanda
Üz xake döşenib zelil olanda
Özün yetiş o feryada Yâ Eli!

Mahşer günü özün tutarsan camı
Tutmuş eteginden nik ü bed, hamı
Seçme muhsullardan Misgin Gulam'ı
Kerem et kövserden bade Yâ Eli!

Zay Olmusan

Yazık gönül ne sızlarsan, bülbüle tay olmu-
san
Haçan yardan ayrılmuşan, sevilip bay olmu-
san
Sen dervişsen, Hak yolunda Hakk'ı iste,
Hakk'ı sev
Ne olsun ki, bel bükülüp kemana tay olmu-
san

Yar olsan da incime gel Ulu Tanrı bağışlar
Dergahında apaydındır bu çizgiler, naxışlar
Goy didenden sel sel olub axsın gara yağışlar
Axir mahşer görersen ki köpüklü çay olmu-
san

Çay olmağın pâklığındır, durma, yuyun, pâke
çix
Doğru, düze yol açıkdı, ne gar, boran, ne
palçix
Miskin Abdal dolansın da, ayak yalın baş
açix
Zer gadrini zerger biler, zaylara tay olmusan

Narın Üzebilmerem

Ey dost senin bağın cennet, narın üzebilme-
rem
Ha silkinsem, deryan derin, narın üzebilme-
rem
Gırxlar piri özü süzüp ayağıma ateşi
Alışırım semender tek, narın üzebilmerem

Derviş gerek bu meydanda gurban olsun baş
başa
Mürşidinden üzün dönmez dünya gelse baş
başa

Ayak olan uzak olsun yetsin gerek baş başa
Felek ne vaxt söker üzüm, narın üzebilmerem

Miskin Abdal aşk ehlisen ömrü verme bada
hey!

Özün haksan Hak elinden götür nuş et bade
hey!

Mahşer günü tab etmezsen salxum salxum
bade hey!

Ne tutmusan özün derviş, narın üzebilmerem

Meni

Çerh-i gerdiş yaratmadı, dövletden, vardan
meni

Min bir derd ü azab verip ayırdı yardan
meni

Seg ragibin fitne felî çekdi meni çarmuxa
Yazık Hezret İsa kimi asdı divardan meni

Türk Acem'e, Acem Türk'e zulm eylese
günahdı

Her ikisi bir kökdendi, yaradan da Allah'dı
Öz eline düşmen kes'in axir günü günahdı
Gadir Mevla'm uzak eyle bayğuşdan, sar'dan
meni

Gırxlar piri özü verib dersimi ümman benim
Çetin gire üreyime şeytan-ı lâin, benim
Seyyid Misgin Abdal menem, söz benim, mey-
dan benim

Goruyanım, özün goru, hâin dostlardan meni

Şiirlerde geçen kelimeler:
Hudahafiz:Allahaismarladık; xezel:
gazel, sararmış yaprak; zenbur: arı,
şan: petek; dal: arka, geri; puç:hiç; yaz:
ilkbahar; cerh: çark, felek; tuş: hedef;
güzar:yol, güzergah; gest eyle-: yürümek;
el:halk; gonag: misafir; kelek:fitne, fend,
hile; hasand: asan, kolay; penah:sığın-
ma; geda: yoksul, uşak, cahil; zer:altın;
zerbaf: Altın ilemeli kumaş; halça:halı;
palas: bir çeşit halı; gevvas:dalgıç; guşe:
göşe; galan-:üst üste yığılmak; haça:
çatal, ikili (yılan dili gibi); tor gör-:iyi
seçmemek, görememek; asta: yavaş;
hürü:huri, güzel; besdir: yeterlidir; çıldır
çıldır:parça parça; leşker: asker, ordu;
seryagub:seg rakib, kelp rakib, köpek
rakip, rakip; ner: erkek deve; sın-:kırıl-
mak, mahcup olmak; ahtar-: aramak;
nöker:hizmetçi, kul, köle; dad: feryad;
gan-:anlamak, idrak etmek; vird: zikir;
hedyan:yersiz söz; nifrin et-: beddua
etmek; metah:meta, mal, (söz); met-
leb: anlatılmak istenen şey; elüstü:
elestü (birabbiküm) hitabı; zey-fey: Hz.
Ali'nin kılıcı Zülfikar'a işaret; gul-i
kefa:kabiliyeti olan kul, insan; serhayl-

i kervan: Kerbanbaşı (Hz. Ali); gâtil-
i Salsal: ???; Gaşemil: ???; müsemma:
benzer; Mîna:???; üz: yüz; zelil ol-:sakat
kalmak, düşkün olmak; nik ü bed: iyi ve
kötü (insan); muhsul:(herhalde) yoksul
veya mahzun anlamında olsa gerek!?:
yazık: zavallı; sızla-:inildemek; tay:
denk, eşit; haçan:ne zaman; bay: zengin,
varlıklı; kemana tay ol-: beli bükülmek;
incime: incinme, gönül koyma; axir:
nihayet, sonunda; pâk: temiz; paçık:
balçık, çamur; zay: zayı, kayıp, ziyan
olmuş, narın:narın, ince, zarif, sığ; üye-
bil-: yüzebil-, koparabil-, uzaklaştırabil-,
(ciaslı kullanımlar); ömrü bada ver-:
ömrü boşuna geçirmek, heder etmek;
kes: kimse; sar:bir çeşit avcı kuş; çetin:
zor; pişvaz:ön; erseye gel-: olgun çağa
yaşa gelmek; tar: çığ;

NOTLAR

* Ondokuz Mayıs Üni. Eğitim Fak. Türk
Dili ve Ed. Bl.

** Ondokuz Mayıs Üni. Fen-Ed.Fak. Türk
Dili ve Ed. Bl.

1. Bugün Azerbaycan'ın Gedebey ilçesine
bağlı Miskinli denilen bir köy vardır.
Muhtemelen Miskin Abdal'ın mahlası bu
köy ile irtibatlıdır.
2. "Miskin Abdal Haggında Hegiget", Veten
Sesi Gazetesi, 15 Ağustos 1991.
3. Bu tarikat mensupları başlarına giydik-
leri "çalma" (bir tür papak)'nın üstüne
alından başın arka kısmına kadar
uzanan bir kırmızı şerit dikerlerdi.
Kızılbaş kelimesi buradan gelmektedir.
4. Hetaî, Gazelleri, Bakü 1946, s. 333.